

TÜRKİYE'DE PETROL ÜRÜNLERİ FİYATLARINDA VERGİNİN PAYI VE DİĞER ÜLKELER İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Sezer ALCAN*

Özet

Türkiye'de petrol ürünleri üzerinde yüksek oranlı ve yüksek miktarlı vergiler vardır ve bu vergiler bütçe gelirleri arasında çok önemli bir paya sahiptir. Öyle ki, doğrudan vergiler altında gösterilen kurumlar vergisi gelirleri bile dolaylı vergiler altında sınıflandırılan petrol ürünlerinden alınan vergi gelirlerinin gerisinde kalmaktadır. Türkiye'de benzin, motorin ve otogaz fiyatları OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında fiyat içerisindeki vergi payının Türkiye'den daha yüksek başka ülkeler olduğu görülmekle birlikte fiyat satın alma paritesi açısından incelendiğinde Türkiye'nin benzin, motorin ve otogazın en yüksek fiyatla satıldığı ülke olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Ekonomisi, Vergileme, Vergi Yüğü, Doğrudan Vergiler, Dolaylı Vergiler

Share of Taxes in Petroleum Product Prices in Turkey and Its Comparison with Other Countries

Abstract

Petroleum products are taxed heavily in Turkey and taxes raised from petroleum products have a very important share in budget revenues. It is such that corporate income taxes which are classified under direct taxes comes after taxes raised from petroleum products which are classified under indirect taxes. When gasoline, diesel and auto lpg prices are compared with prices in OECD countries, it can be seen that there are some countries which have bigger tax share in prices than Turkey. However, when this analysis has been done in terms of purchasing power parity it can be seen that Turkey has the highest gasoline, diesel and auto lpg prices among all OECD countries.

Key Words: Public Economics, Taxation, Tax Burden, Direct Taxes, Indirect Taxes

* Hazine Uzmanı, Hazine Müsteşarlığı, Ankara, sezer.alcan@hazine.gov.tr.

GİRİŞ

Akaryakıt hem doğrudan bir tüketim malı olarak hem de pek çok ekonomik faaliyette girdi olarak kullanıldığından ekonomik hayat için oldukça önemli bir üründür. Akaryakıt fiyatlarındaki değişimler toplumun her kesimince hissedildiğinden konu ile ilgili tartışmalar ekonomi gündeminden düşmemektedir.

Bunun yanı sıra petrol ürünlerinin Türkiye açısından özel bir önemi vardır. Petrol ürünleri üzerinde yüksek oranlı ve yüksek miktarda vergiler bulunmakta ve petrol ürünleri üzerinden alınan vergiler bütçe gelirleri arasında çok önemli bir paya sahip bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı benzin, motorin ve otopaz fiyatları içerisinde verginin payını incelemek ve bunun diğer ülkeler ile karşılaştırmasını yaparak değerlendirmektir.

Çalışmanın birinci bölümünde, kısaca vergi politikası prensiplerine yer verilerek vergi yükünün nasıl belirlenebileceği incelenmektedir. İkinci bölümde, Türkiye’de ana kalemler itibarıyla vergi gelirlerine yer verilerek petrol ürünlerinin vergi gelirleri açısından önemi gösterilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye’de benzin, motorin ve otopaz fiyatlarının nasıl oluştuğu incelenerek vergi payına bakılmakta ve diğer ülkelerle fiyat ve fiyat içerisindeki vergi payı kıyaslanmaktadır. Çalışmanın son bölümünde, sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

I. VERGİ POLİTİKASI PRENSİPLERİ VE VERGİ YÜKÜ

A. VERGİ POLİTİKASI PRENSİPLERİ

Vergi, kamu giderlerini karşılamak ve sosyo-ekonomik yapının gerektirdiği tedbirleri almak üzere mali gücü olanlardan, onların bu güçleriyle orantılı olarak alınan zorunlu ve karşılıksız ödemelerdir (Erginay, 1982:13; Schmolders, 1976:65).

Günümüzde vergiler analiz edilirken üç hususa dikkat edilmektedir (Boadway ve Wildasin, 1984:225-8):

- 1) Verginin tarafsız ve hakkaniyete uygun (adaletli) olması,
- 2) Ekonomik etkisizliği azaltması,
- 3) İdari ve denetim maliyetlerinin az olması.

Vergide hakkaniyet (adalet) iki şekilde incelenmektedir: Yatay hakkaniyet (horizontal equity) ve dikey hakkaniyet (vertical equity) (Rosen, 2005:307-8; Boadway ve Wildasin, 1984:225-8).

Yatay hakkaniyete göre ödeme gücü (servet, gelir ya da satın alma gücü açısından) ve vergi sonucunda aldığı fayda eşit olan kişilere eşit davranılması gerekmektedir.

Dikey hakkaniyete göre ödeme gücü ve vergi sonucunda aldığı fayda daha yüksek olan kişilerin daha çok vergi ödemesi gerekir. Dikey hakkaniyet açısından bakıldığında vergiler artan oranlı (progressive), sabit oranlı (proportional) ve azalan oranlı (regressive) olabilir. rtan oranlı (progressive), gelir artışına paralel olarak ödenen verginin gelire oranının arttığı, azalan oranlı vergi ise azaldığı vergi türüdür. Tanımdan da anlaşılacağı üzere sabit oranlı vergi ödenen verginin gelire oranının sabit olduğu vergidir. Bu açıdan bakıldığında artan oranlı (progressive) ve sabit oranlı (proportional) vergilerin dikey hakkaniyete uygun olduğu, azalan oranlı verginin ise uymadığı görülmektedir.

Gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınan vergilerin yanı sıra vergi tasniflerinin en çok bilinen ve kullanılanı “dolaysız” ve “dolaylı” vergiler şeklinde yapılan tasniftir. Genel kabul gören şekliyle fert ve kurumların ödeme güçlerini içermeyi hedef alan vergiler “dolaysız”, fert ve kurumların bu güçlerini dolaylı olarak hedef alan vergiler “dolaylı” vergi şeklinde tanımlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle gelir ve servet üzerinden alınan vergiler dolaysız, tüketim üzerinden alınan vergiler ise dolaylı vergi olarak kabul edilmektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki vergi sistemleri, toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu bir yapı sergilerken gelişmekte olan ülkelerde ise dolaylı vergiler ön plana çıkmaktadır.

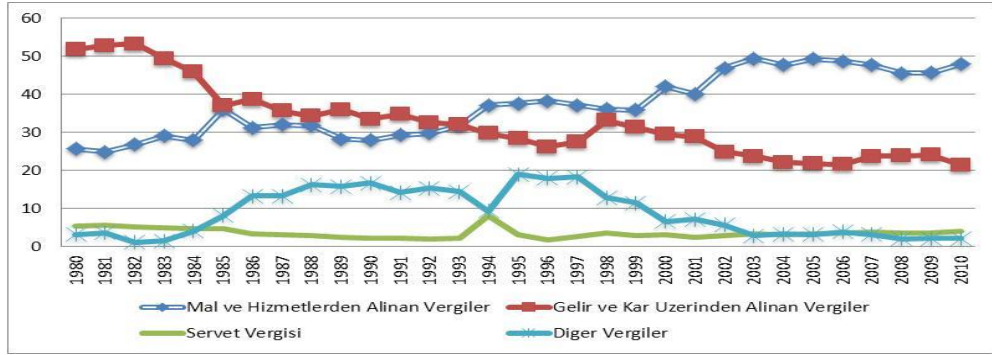
Doğrudan vergilerin ağırlıkta olduğu bir sistem, vergi oluşmasından tahsiline kadar geçen süreçte iyi işleyen bir vergi idaresini ve gelişmiş bir belge ve kayıt düzenini gerektirmektedir. Yeterince gelişmiş bir vergi idaresine sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerde, dolaysız vergilerin tahsilatında ve daha da önemlisi bunların denetiminde ortaya çıkan güçlükler bu ülkeleri dolaylı vergilere yöneltmekte ve böylelikle kamu giderlerinin finansmanı için gereken kaynak, ağırlıklı olarak tüketim üzerinden tahsil edilen vergilerden elde edilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde ise belirli bir gelir düzeyine zaten ulaşılmış olduğundan, sosyal politikaya ilişkin amaç doğrultusunda, vergi yükünün adaletli bir biçimde dağılımına imkân sağlayan dolaysız vergiler sistemin temelini oluşturmaktadır. Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olarak vergi gelirleri açısından kişisel gelir ve kurumlar vergisinden çok dolaylı vergilere güvenmektedir.

Doğrudan vergiler mi dolaylı vergiler mi hakkaniyete daha uygundur, sorusu sorulduğunda dolaylı vergilere konu olan mal ve hizmetlerin tüketim payının gelir

düzeyinin alt sıralarında yer alan hanelerin gelirleri içerisinde yüksek olması nedeniyle azalan oranlı (regressive) olduğu ve bu nedenle de vergide hakkaniyet ilkesine uymadığı görülmektedir.

Grafik 1: Türkiye’de 1980-2010 Yılları Arasında Çeşitli Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı verilerinden derlenerek hazırlanmıştır

Vergi yükü, ödenen vergi nedeniyle kişinin satın alma gücünde meydana gelen azalmayı göstermektedir. Vergi yükü matematiksel olarak çeşitli şekillerde ifade edilebilmektedir. Makro açıdan vergi yükü, belli bir dönemde devlete ödenen vergilerin gelirlere oranı şeklindedir.

$$\text{Vergi yükü} = \frac{\text{Ödenen Toplam Vergi}}{\text{Gelir}}$$

Vergi yükü, bu anlamda iktisadi kaynakların ortaklaşa tüketim ve yatırım harcamalarına tahsis edilen bölümüdür. Buna vergi rasyosu da denmektedir (Orhaner, 2007:181-5).

Toplumdaki çeşitli kesimlerin milli gelirden aldıkları pay ve ödedikleri vergiler arasında adalet, önemli bir konudur. Vergi yükü sadece bireylerin veya sosyal kesimlerin katlanmak zorunda oldukları yükün belirlenmesi için olduğu kadar ekonomik büyüme, gelir dağılımı, ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi gibi makro hedeflerin belirlenmesi açısından da önemlidir (Orhaner, 2007; Uluatam 2011).

B. PETROL ÜRÜNLERİ ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER

2002 yılında uygulamaya giren Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), genel bütçenin en önemli gelir kalemlerinden birisidir. 2006-2011 yılları arasında devletin kasasına ÖTV

olarak toplam 288 milyar TL girmiştir. Bu rakamın 161 milyar TL'si (%56) petrol ve doğal gaz ürünlerinden sağlanmaktadır. Yarıdan fazla payı ile petrol ürünlerinde alınan ÖTV, toplam Özel Tüketim Vergisinin en önemli gelir kalemlerinden birisi olarak göze çarpmaktadır.

2006 yılında toplanan toplam Özel Tüketim Vergisi 36,9 milyar TL iken bunun 20,5 milyar TL'si petrol ürünlerinden elde edilmiştir. 2011 yılına gelindiğinde toplam 67,4 milyar TL tutarındaki özel tüketim vergisinin 36 milyar TL'si petrol ve doğal gaz ürünlerinden sağlanmıştır.

Petrol ürünlerinden alınan ÖTV'nin toplam ÖTV gelirleri içindeki payı 2006-2011 döneminde ortalama %56 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında %56 olan petrol ürünlerinin ÖTV içindeki payı 2009 yılında %59'a yükselmiştir. Bu oran, 2010 yılında %56, 2011 yılında ise %54 olarak gerçekleşmiştir.

2012 yılı bütçesinde 70,5 milyar TL Özel Tüketim Vergisi toplanması hedeflenmiştir. Bunun 36 milyar TL'sinin petrol ve doğal gaz ürünlerinden alınması planlanmaktadır.

Petrol ürünlerinden gelen ÖTV geliri, 2006-2011 döneminde, vergi gelirlerinin de %12-15 kısmını oluşturmaktadır. 2010 ve 2011 yıllarında petrol ve doğal gaz ürünlerinden alınan ÖTV'nin payı azalmakla birlikte 6 yıllık süreçte ÖTV'nin toplam vergi gelirleri içindeki ortalama payı %14 olarak gerçekleşmiştir.

Bu haliyle benzin (ona yakın düzeyde de motorin) üzerindeki vergileme, bir tüketim ürünü vergilendirmesinden çıkıp, ana vergileme kalemlerinden biri haline gelmiş durumdadır. 2011 yılı bütçe gelir gerçekleştirmelerine bakacak olursak; Türkiye'de toplanan kurumlar vergisi yaklaşık 35 milyar TL iken petrol ve doğal gaz ürünlerinden toplanan vergi 36 milyar TL'dir ki bu aslında olmaması gereken bir durumdur. 2006 yılında kurumlar vergisinin vergi gelirleri içerisindeki payı %8 iken bu oran 2011 yılında %11,6'ya çıkmıştır. Aynı dönemlerde petrol ürünlerinden alınan vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı sırasıyla %15 ve %12 olmuştur. Dolayısıyla kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı az da olsa artmakla birlikte petrol ürünlerinden alınan vergi gelirlerinin gerisindedir. Bir ülkede petrol ürünlerinden toplanan verginin o ülkenin kurumlar vergisi hasılatını geçmesi, vergi prensiplerine ilişkin kısımda açıklandığı üzere, azalan oranlı (regressive) olması nedeniyle çok sağlıksız bir vergi sistemine işaret etmektedir.

Vergi yükünün kısmi denge analizi ölçümünde ise aşağıdaki ifade kullanılmaktadır. Bu denklemin nasıl elde edildiği Ek 1'den görülebilir.

$$\text{Vergi Yüğü} = \frac{1}{2} \eta q_0 t^2$$

Bu ifadeden de görüldüğü üzere vergi yükü o mala uygulanan verginin karesi oranında artmaktadır. Petrol ürünleri üzerindeki yüksek vergilerin vergi yükünü nasıl arttırdığı bu ifadeden de kolayca görülebilmektedir. Bu nedenle teoride sadece bir mala çok yüksek oranda bir vergi uygulamak yerine birden fazla mala daha düşük oranda vergiler uygulanması önerilmektedir. Türkiye’de mal ve hizmetlerden alınan vergilerin toplam vergiler içindeki payı zaten oldukça yüksek olduğundan doğrudan vergilerin payının artırılması gerekmektedir. Ancak bu konu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Tablo 2: Ana Kalemler İtibarıyla Vergi Gelirleri 2006-2012

(Bin TL)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 Bütçe Hedefi
I-Vergi Gelirleri	137.480.292	152.835.111	168.108.960	172.440.423	248.317.635	301.742.442	277.676.933
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	40.140.687	48.198.187	54.935.030	56.468.694	77.510.277	95.772.511	80.954.701
Gelir Vergisi	28.982.977	34.447.311	38.029.985	38.445.864	50.609.362	60.500.935	53.804.037
Kurumlar Vergisi	11.157.710	13.750.876	16.905.045	18.022.830	26.900.915	35.271.576	27.150.664
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	3.117.182	3.645.438	4.088.064	4.663.977	8.107.797	8.996.130	6.981.617
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	59.408.212	63.589.733	67.258.421	73.136.329	106.444.897	124.250.329	114.150.182
Özel Tüketim Vergisi	36.926.175	39.110.505	41.831.723	43.619.794	59.388.594	67.455.514	70.590.257
-Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	20.550.743	22.051.751	23.941.458	25.524.959	33.317.582	36.128.189	36.484.135

Kaynak. Muhasebat Genel Müdürlüğü

Petrol ürünleri üzerinden sağlanan vergi gelirlerini 1998 yılı bazlı Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya oranlayarak petrol ürünlerinin toplam vergi yükünü bulabiliriz. 2006 yılından 2011 yılına kadar petrol ürünlerinin toplam vergi yükü ortalama olarak %2,7 civarında gerçekleşmiştir. Rakamların incelenmesinden de görülebileceği üzere petrol ürünlerinin vergi yükü yıllar itibarıyla çok fazla değişmemektedir.

Tablo 3: Petrol Ürünleri Üzerindeki Toplam Vergi Yüğü

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
OTV Vergi Yüğü	4,87	4,64	4,40	4,58	5,40	5,21
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri Vergi Yüğü	2,71	2,62	2,52	2,68	3,03	2,79
Toplam Vergi Yüğü	19,95	20,29	19,99	20,61	21,45	21,97

Kaynak: Gelirler İdaresi Başkanlığı verilerinden hesaplanmıştır.

II. AKARYAKIT FİYATLARI VE FİYATLAR İÇİNDE VERGİLERİN PAYI

A. OECD ÜLKELERİNDE AKARYAKIT ÜRÜNLERİ FİYATLARI VE VERGİ ORANLARI

Bu çalışmanın yapıldığı dönemde mevcut en son veriler 2011 fiyatlarını içerdiğinden benzin, motorin ve otogaz için incelemesinde 2011 ortalama fiyatlarına ve bu fiyatlar içindeki vergi oranlarına bakılmıştır. Kullanılan verilerin kaynağı Uluslararası Enerji Ajansı verileri tüm ülkelerin kıyaslamasına olanak verebilecek şekilde litre başına ABD doları cinsinden vermektedir.

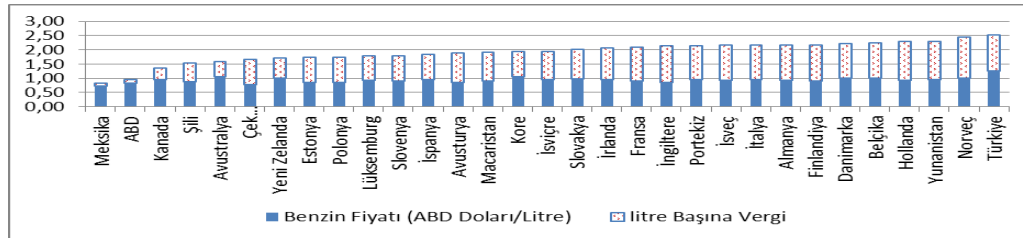
1. Benzin

95 oktan benzinin 2011 yılı ortalama fiyatlarına bakıldığında OECD ülkeleri içinde Türkiye litre başına 2,514 ABD doları ile benzin fiyatının en yüksek olduğu ülke olarak göze çarpmaktadır. Meksika ise 82 ABD senti ile benzinin en ucuz olduğu ülkedir.

Fiyat içinde verginin payı açısından sıralama yapıldığında İngiltere 1 litre benzin fiyatı içinde %60 oranındaki vergi payı ile ilk sırada yer almaktadır. İngiltere'yi Hollanda, Norveç ve Yunanistan takip etmektedir. Benzin fiyatı içinde verginin en düşük olduğu ülke ise %13,5 ile Amerika Birleşik Devletleri ve %13,8 ile Meksika'dır. Türkiye 2011 yılı ortalama fiyatları içinde %50 oranındaki vergi payı açısından OECD ülkeleri arasında 22. sırada yer almaktadır.

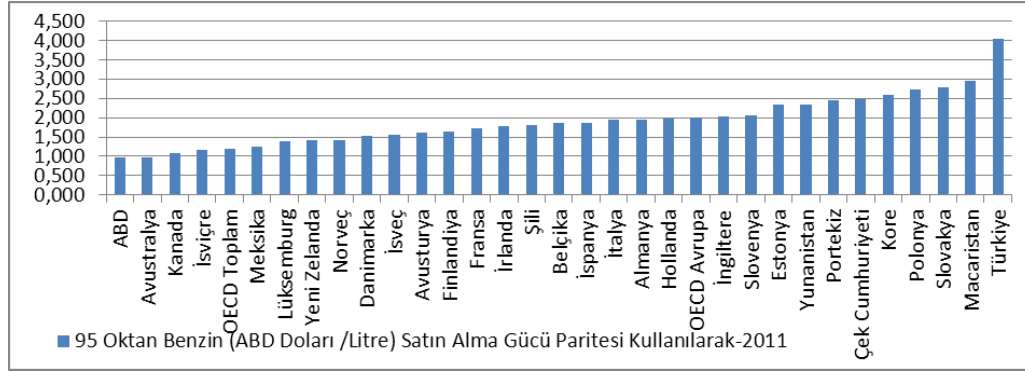
Benzin fiyatları satın alma paritesine göre incelendiğinde litre başına 4,029 ABD doları ile Türkiye benzinin en pahalı satıldığı ülke, 96 sent ile ABD benzinin en ucuz satıldığı ülke olarak göze çarpmaktadır.

Grafik 2: 95 Oktan Benzin Fiyatı (ABD doları/litre) ve Fiyat İçindeki Vergi Payı

Kaynak: IEA Energy Prices and Taxes 2012, İlk Çeyrek kullanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 3: 95 Oktan Benzin Fiyatı (ABD doları/litre) Satın Alma Gücü Paritesi Kullanılarak-2011

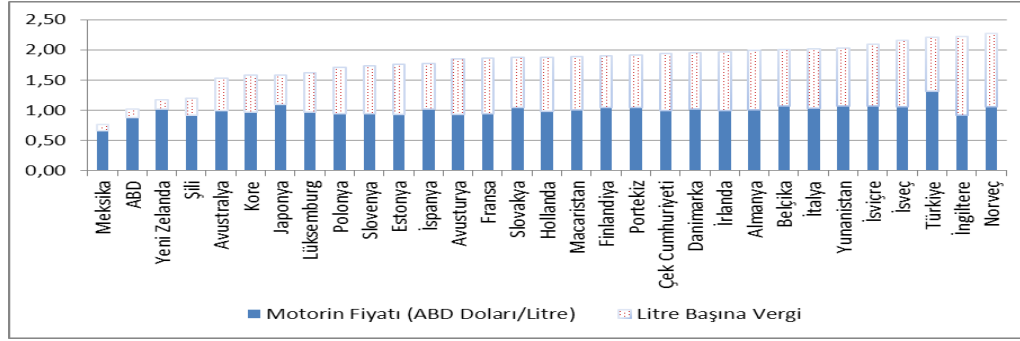
Kaynak: IEA Energy Prices and Taxes 2012, İlk Çeyrek kullanılarak hazırlanmıştır.

2. Motorin

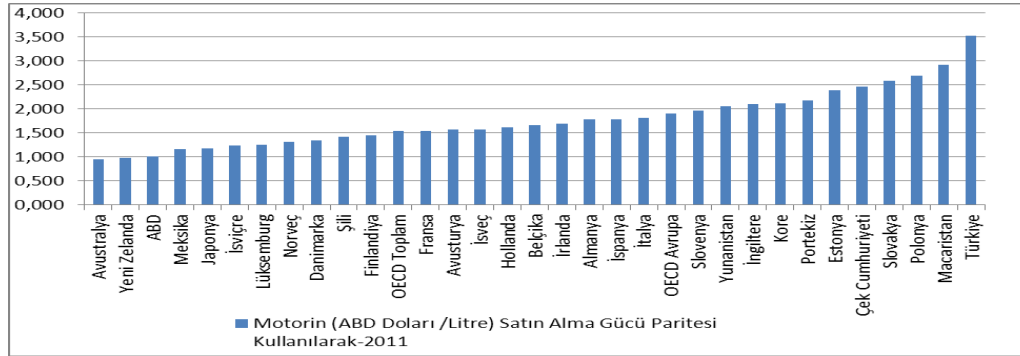
Motorinin 2011 yılı ortalama fiyatlarına bakıldığında OECD ülkeleri içinde Norveç ve İngiltere'den sonra Türkiye litre başına 2,204 ABD doları ile motorinin en pahalı olduğu ülkelerden birisidir. Meksika ise 88 ABD centi ile benzinde olduğu gibi motorinin de en ucuz olduğu ülkedir.

Fiyat içinde verginin payı açısından sıralama yapıldığında İngiltere 1 litre benzin fiyatı içinde %59 oranındaki vergi payı ile ilk sırada yer almaktadır. İngiltere'yi Norveç, İsveç, Avusturya ve İrlanda takip etmektedir. Benzin fiyatı içinde verginin en düşük olduğu ülke ise %13,3 ile Yeni Zelanda ve ondan sonra gelmek üzere Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika'dır. Bu ülkeler içerisinde motorin fiyatı içerisinde %41 vergi payı ile Türkiye 20. sırada yer almaktadır.

Motorin fiyatlarını satın alma gücü paritesine göre incelediğimizde litre başına 3,533 ABD doları ile Türkiye motorinin en pahalı satıldığı ülke, 95 sent ile Avustralya motorinin en ucuz satıldığı ülke olarak göze çarpmaktadır.

Grafik 4: Motorin Fiyatı (ABD doları/litre) ve Fiyat İçindeki Vergi Payı-2011

Kaynak: IEA Energy Prices and Taxes 2012, İlk Çeyrek kullanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 5: Motorin Fiyatı (ABD doları/litre) Satın Alma Gücü Paritesi Kullanılarak-2011

Kaynak: IEA Energy Prices and Taxes 2012, İlk Çeyrek kullanılarak hazırlanmıştır.

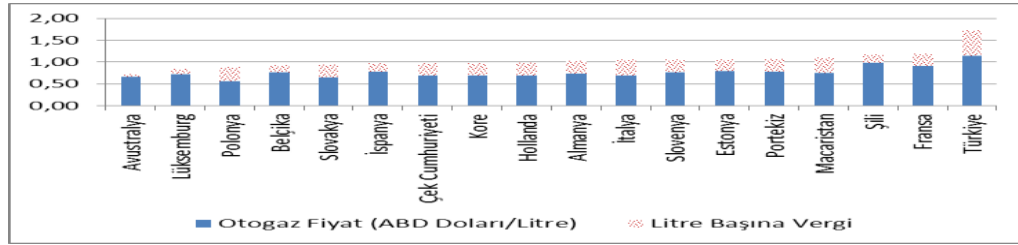
3. Otogaz

Otogaz OECD ülkelerinin sadece on sekizinde satılmakta olan bir üründür. 2011 yılı ortalama fiyatları açısından Türkiye OECD ülkeleri içinde litre başına 1,721 ABD doları ile otogazın en pahalı satıldığı ülkedir. Bu fiyat otogazın satıldığı OECD ülkeleri fiyat ortalamasından neredeyse litre başına 1 ABD doları daha pahalıdır.

Fiyat içinde verginin payı açısından sıralama yapıldığında Polonya 1 litre otogaz fiyatı içinde %36,4 oranındaki vergi payı ile ilk sırada yer almaktadır. Polonya'yı %33,7 ile İtalya ve %33,6 ile Türkiye izlemektedir. Otogaz fiyatı içinde verginin en düşük olduğu ülke %9 ile Avustralya'dır. Yeni Zelanda ve ondan sonra Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika gelmektedir.

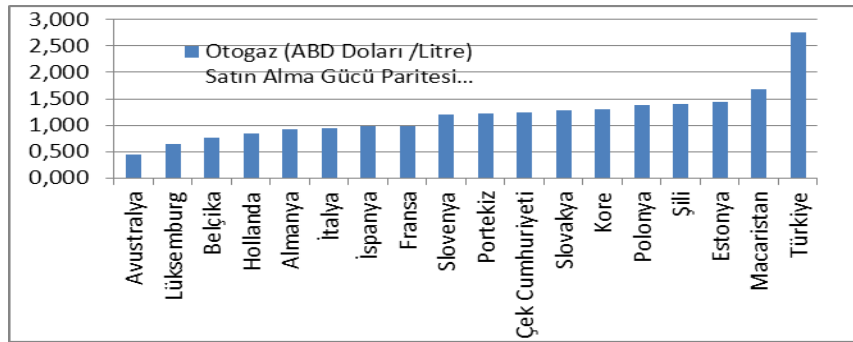
Otogaz fiyatlarını satın alma gücü paritesine göre incelendiğinde, litre başına 2,759 ABD doları ile Türkiye otogazın en pahalı satıldığı ülke, 45 sent ile Avustralya otogazın en ucuz satıldığı ülke olarak göze çarpmaktadır.

Grafik 6: Otogaz Fiyatı (ABD doları/litre) ve Fiyat İçindeki Vergi Payı-2011

Kaynak: IEA Energy Prices and Taxes 2012, İlk Çeyrek kullanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 7: Otogaz Fiyatı (ABD doları/litre) Satın Alma Gücü Paritesi Kullanılarak-2011

Kaynak: IEA Energy Prices and Taxes 2012, İlk Çeyrek kullanılarak hazırlanmıştır.

B. TÜRKİYE'DE AKARYAKIT FİYATLARI VE FİYATLAR İÇİNDE VERGİLERİN PAYI¹

1. Benzin Fiyatı

Tüpraş İzmit Rafinerisi çıkış fiyatları baz alınarak yapılan hesaplamalar incelenecek olursa (Ek 2); 18/05/2012'de değişen rafineri çıkış fiyatı ile 95 oktan benzinin litresinin 1,39 TL olarak saptandığı görülmektedir. Bunun üzerine litre başına 1,88 TL OTV ve 2 kuruş EPDK payı eklenmektedir. Bulunan toplam 3,27 TL'ye %18 KDV uygulandığında benzinin KDV dahil rafineri çıkış fiyatı 3,88 TL olmaktadır. Bu noktada 3,88 tutarındaki rafineri çıkış fiyatında mal bedeli 1,39 TL, toplam vergi tutarı ise 2,46 TL olmaktadır. Uygulanan verginin rafineri çıkış fiyatına oranı %64'tür.

18/05/2012 tarihinde rafineriden 3,88 TL'ye çıkan benzin, akaryakıt firmalarının maliyet ve kârları eklendiğinde, EPDK verilerine göre bayilerde litresi 4,34 TL'den satılmıştır. Özetle 19/05/2012 günü benzin alan tüketici 1 litre benzin için 2,46 TL vergi ödemiştir.

18/05/2012 tarihinde ayrıca daha önce litre başına 1,89 TL olan ÖTV 1,88'e düşürülmüş, pompa satış fiyatı 4,35 TL olan benzinin vergi indiriminden sonra fiyatı rafineri fiyatına paralel olarak 1 kuruş düşmüştür. Ancak vergi indirimlerinin daha uzun dönemlerde pompa satış fiyatlarına yansısı p yansımadağı vergi politikası açısından oldukça önemlidir ve daha başka bir çalışmanın konusu olabilir.

Benzinin rafineri çıkış fiyatı 1,39 TL'den 1,49 TL'ye çıksa uygulanan ÖTV ve EPDK payı litre başına uygulanmasına rağmen bunların üzerinden %18 KDV alınması nedeniyle fiyat da yine 10 kuruş artmakta ve vergiler dahil rafineri çıkış fiyatı 3,98 TL olmaktadır. Dolayısıyla zaten vergili fiyatın üzerinden bir de KDV alınması fiyatı daha da arttırmaktadır.

2. Motorin Fiyatı

Tüpraş İzmit Rafinerisi çıkış fiyatları baz alınarak yapılan hesaplamalara göre, 2012 yılı boyunca motorin üzerinden litre başına 1,30 TL olarak alınan ÖTV'nin 18/05/2012 tarihinde yapılan değişiklik ile 1,29 TL'ye düşürülmesi sonrasında rafineri çıkış fiyatı 1,48 TL olan ürüne ÖTV ve 2 kuruş gelir payı ve bunların üzerine %18

¹ Bu bölümde benzin, motorin ve otogaz için belirtilen fiyatlar Tüpraş İzmit Rafinerisi çıkış fiyatları baz alınarak, bu fiyatlara ÖTV, EPDK gelir payı ve KDV eklenmesi ile hesaplanmaktadır. Belirtilen pompa satış fiyatları ise, dağıtıcı lisansı sahibi BP Gaz Anonim Şirketinin Ankara Bölgesinde bayilerine tavsiye ettiği ve EPDK'ya bildirmiş olduğu tavan fiyatlara karşılık gelmektedir.

KDV uygulanmaso sonrasında vergiler dahil rafineri çıkış fiyatı 3,28 TL olarak gerçekleşmektedir. Uygulanan verginin rafineri çıkış fiyatına oranı %55'tir.

18/05/2012 tarihinde rafineriden 3,28 TL'ye çıkan motorin akaryakıt firmalarının maliyet ve kârları eklendiğinde litresi 3,79 TL'den satılmıştır. 19/05/2012 günü arabasına motorin dolduran bir tüketici 1 litre motorin için 1,20 TL ödemiştir. ÖTV ve EPDK gelir payı maktu ödenmekle birlikte bunlar KDV için matrah kabul edildiğinden rafineri çıkış fiyatında meydana gelen bir artış nedeniyle ödenen vergiler de artmaktadır.

Motorinde de benzinde olduğu gibi ÖTV miktarı 18/05/2012 tarihinde düşürülmüştür. Motorinde vergi indiriminden önce de fiyat 3,79 TL'dir. Dolayısıyla bu dönemde vergi indirimi pompa satış fiyatlarına yansımamıştır. Ancak vergi artış ya da indirimlerinin pompa satış fiyatlarına yansiyıp yansımadığının anlaşılması için daha uzun dönemli bir veri seti ile incelenmesi gerekmektedir.

3. Otogaz

Otogaz fiyatları da benzin ve motorine benzer şekilde belirlenmektedir. Otogaza uygulanan ÖTV miktarı 2012 yılı boyunca, ton başına 1,278 TL olarak uygulanmaktadır. Birim, tondan m³ çevrildiğinde m³ otogazdan alınan ÖTV 0,693 TL olmaktadır. EPDK gelir payı bu üründe diğer ürünlere göre biraz daha yüksek, m³ başına 4.61 kuruştur.

Tüpraş İzmit Rafinerisi çıkış fiyatları baz alınarak yapılan hesaplamalara göre, 5/03/2012 tarihinde rafineri satış fiyatı m³ başına 90 kuruş olan otogaza 69 kuruş ÖTV ve 4,6 kuruş gelir payı eklendikten sonra elde edilen toplam 1,6 TL'ye %18 KDV (29 kuruş) uygulandığında vergiler dahil rafineri çıkış fiyatı 1,89 TL olmaktadır. Otogaza uygulanan verginin rafineri çıkış fiyatı içindeki payı %52'dir.

EPDK verilerine göre 6/03/2012 tarihinde Ankara'da bayide uygulanan otogaz fiyatı ise m³ başına 2,71 TL'dir. Dolayısıyla tüketici m³ başına yaklaşık 1 TL vergi ödemektedir.

Benzin ve motorinde olduğu gibi vergili rafineri satış fiyatı üzerine %18 KDV uygulanması rafineri satış fiyatlarının artması ürün üzerindeki vergi payının da artmasına neden olmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Akaryakıt hem doğrudan bir tüketim malı olarak hem de pek çok ekonomik faaliyette girdi olarak kullanıldığından ekonomik hayat için oldukça önemli bir üründür. Bunun yanı sıra petrol ürünlerinin Türkiye açısından özel bir önemi vardır: Petrol ürünleri üzerinde yüksek oranlı vergiler bulunmakta ve petrol ürünleri üzerinden alınan vergiler bütçe gelirleri arasında çok önemli bir paya sahip bulunmaktadır. Öyle ki doğrudan vergiler altında gösterilen kurumlar vergisi gelirleri bile dolaylı vergiler altında sınıflandırılan petrol ürünlerinden alınan vergi gelirlerinin gerisinde kalmaktadır.

18/05/2012'de rafineri çıkış fiyatı litre başına 1,39 TL olarak saptanan 95 oktan benzine ÖTV, EPDK payı ve bunların üzerine %18 KDV uygulandıktan sonra rafineri çıkış fiyatı 3,88 TL olmaktadır. Bu fiyata akaryakıt firmalarının maliyet ve karları eklendiğinde EPDK verilerine göre bayilerde litresi 4,34 TL'den satılmıştır. 95 oktan benzine uygulanan verginin rafineri çıkış fiyatına oranı %64'tur.

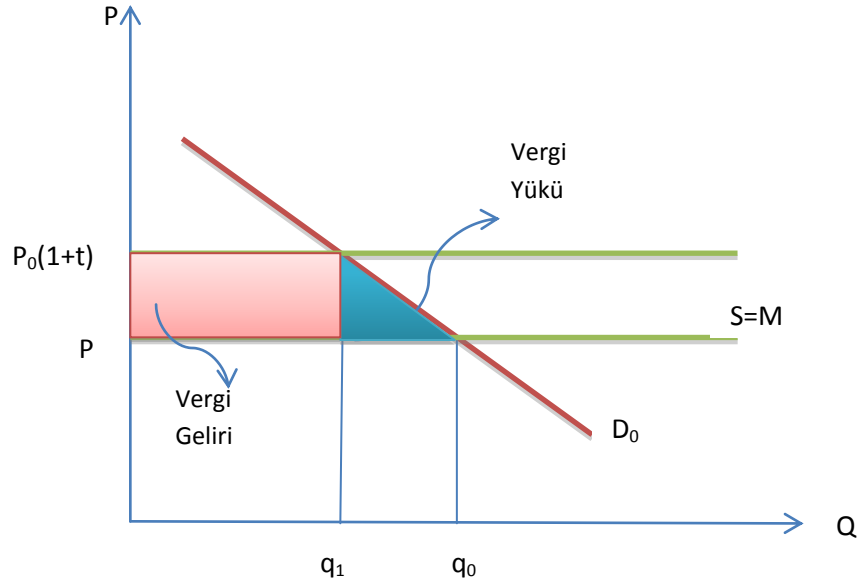
Yine 18/05/012 tarihinde rafineri fiyatı 1,48 TL olan motorine benzer vergi ve payların uygulanması sonrasında elde edilen 3,28 TL rafineri çıkış fiyatı içerisinde vergilerin payı %55'tir. Otogazda vergilerin rafineri çıkış fiyatı içerisindeki payı %52'dir.

Türkiye'de benzin, motorin ve otogaz fiyatları OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında fiyat içerisindeki vergi payının Türkiye'den daha yüksek olduğu başka ülkeler olduğu görülmekle birlikte fiyat, satın alma paritesi açısından incelendiğinde Türkiye benzin, motorin ve otogazın en pahalı olduğu ülke olarak göze çarpmaktadır.

Vergi indirimleri ve artışlarının pompa satış fiyatlarına ne kadar bir sürede ve ne oranda yansıdığı vergi politikası açısından oldukça önemli bir konudur. Bu konunun anlaşılabilmesi için daha uzun dönemli bir veri seti ile incelenmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- BOADWAY, R.W. ve D.E. WILDASIN, (1984), Public Sector Economics, Little, Brown&Company, Boston, Toronto.
- ERGINAY, Akif (1982), Kamu Maliyesi, Çağ Matbaası, Ankara.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (2011), 2010 Petrol Piyasası Sektör Raporu, Ankara.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (2012), 2011 Petrol Piyasası Sektör Raporu, Ankara.
- Gelir İdaresi Başkanlığı İstatistikleri.
- IEA (2012), Energy Prices and Taxes First Quarter 2012, Paris.
- Muhasebat Genel Müdürlüğü İstatistikleri.
- Maliye Hesap Uzmanları Vakfı (2002), Türk Vergi Sistemi, Sorunlar ve Çözümler, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Basımı, Ankara
- ORHANER, Emine (2007), Kamu Maliyesi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ROSEN, H.S. (2005), Public Finance, 7th Edition, Chicago, IL: Richard D. Irwin, Inc.
- SCHMÖLDERS, Günter (1976), Genel Vergi Teorisi, Çev: Salih Turhan 4. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÜPRAŞ, İzmit Rafinerisi Akaryakıt Çıkış Fiyatları.
- ULUATAM, Özhan (2011), Kamu Maliyesi, 11. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara.

EKLER**Ek1: Vergi Yükü-Kısmi Denge Analizi²**

Yukarıdaki grafikte p fiyat, q ise miktardır. D talep doğrusunu S ise arz doğrusunu temsil etmektedir. Başlangıçta piyasa, arzın marjinal maliyete eşit olduğu noktada dengededir ve bu noktada fiyat p_0 , miktar ise q_0 'dır. Ürün fiyatına t oranında bir vergi konduğunda fiyat $p_0(1+t)$ kadar yükselmektedir. Fiyat artışı nedeniyle talep azalmakta ve piyasa fiyatın $p_0(1+t)$ ve miktarın q_1 olduğu noktada dengeye gelmektedir.

$$\mathbf{Vergi\ Yükü} = \frac{1}{2} \Delta p \Delta q \quad (1)$$

Fiyattaki Değişim:

$$\Delta p = (1 + t)p_0 - p_0 = p_0 t \quad (2)$$

Talebin Fiyat Esnekliği:

$$\eta = \frac{\Delta q}{\Delta p} \frac{p_0}{q_0} \quad (3)$$

²Rosen, 2005:339-40'dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

(3)'ten $\Delta q'$ 'yu çekersek;

$$\Delta q = \eta \frac{q_0}{p_0} \Delta p = \eta \frac{q_0}{p_0} \Delta p \quad (4)$$

(2) ve (4) numaralı denklemlerden Δp ve $\Delta q'$ 'yu (1) numaralı denkleme yerleştirelim:

$$\text{Vergi Yüğü} = \frac{1}{2} \eta q_0 t^2 \quad (5)$$

Vergi yükü, formülden de görüldüğü üzere o mal üzerinden alınan verginin karesi kadar artmaktadır. Bu nedenle vergi gelirinden taviz vermeden vergi yükünü azaltmak için bir mal üzerinden yüksek bir vergi almak yerine daha çeşitli mallardan küçük oranda vergiler alınması daha uygun görünmektedir.

Ek 2: 95 Oktan Benzin Fiyat Oluşumu (Tüpraş İzmit Rafinerisi Çıkış Fiyatları Üzerinden) (TL/M³)

Rafineri Satış Fiyatı	ÖTV	Gelir Payı (EPDK)	Satış Fiyatı (KDV Hariç)	KDV	Satış Fiyatı* (KDV Dâhil)	Değişiklik Tarihi
1.388,60	1.891,50	1,87	3.281,97	590,75	3.872,72	23.07.2011
1.388,60	1.891,50	1,87	3.281,97	590,75	3.872,72	19.08.2011
1.467,45	1.891,50	1,87	3.360,82	604,95	3.965,77	06.09.2011
1.378,12	1.891,50	1,87	3.271,49	588,87	3.860,36	15.09.2011
1.395,61	1.891,50	1,87	3.288,98	592,02	3.881,00	17.10.2011
1.288,91	1.891,50	1,87	3.182,28	572,81	3.755,09	25.11.2011
1.372,11	1.891,50	1,87	3.265,48	587,79	3.853,27	24.12.2011
1.372,11	1.891,50	2,06	3.265,67	587,82	3.853,49	01.01.2012
1.413,85	1.891,50	2,06	3.307,21	595,30	3.902,51	11.01.2012
1.470,87	1.891,50	2,06	3.364,43	605,60	3.970,03	21.02.2012
1.553,44	1.891,50	2,06	3.447,00	620,46	4.067,46	09.03.2012
1.621,95	1.891,50	2,06	3.515,51	632,79	4.148,30	20.03.2012
1.687,75	1.891,50	2,06	3.581,31	644,64	4.225,95	29.03.2012
1.501,49	1.891,50	2,06	3.395,05	611,11	4.006,16	03.05.2012
1.390,73	1.891,50	2,06	3.284,29	591,17	3.875,46	08.05.2012
1.390,73	1.876,50	2,06	3.269,29	588,47	3.857,76	18.05.2012

**Ek 3: Motorin Fiyat Oluşumu (Tüpraş İzmit Rafinerisi Çıkış Fiyatları Üzerinden)
(TL/M³)**

Rafineri Satış Fiyatı	ÖTV	Gelir Payı (EPDK)	Satış Fiyatı (KDV Hariç)	KDV	Satış Fiyatı* (KDV Dahil)	Fiyat Değişiklik Tarihi
1.467,09	1.304,50	1,87	2.773,46	499,22	3.272,68	23.07.2011
1.464,66	1.304,50	1,87	2.771,03	498,79	3.269,82	19.08.2011
1.575,01	1.304,50	1,87	2.881,38	518,65	3.400,03	17.10.2011
1.571,93	1.304,50	1,87	2.878,30	518,09	3.396,39	25.11.2011
1.515,12	1.304,50	1,87	2.821,49	507,87	3.329,36	16.12.2011
1.515,12	1.304,50	2,06	2.821,68	507,90	3.329,58	01.01.2012
1.582,45	1.304,50	2,06	2.889,01	520,02	3.409,03	10.01.2012
1.507,13	1.304,50	2,06	2.813,69	506,46	3.320,15	21.01.2012
1.568,18	1.304,50	2,06	2.874,74	517,45	3.392,19	24.02.2012
1.656,82	1.304,50	2,06	2.963,38	533,41	3.496,79	15.03.2012
1.602,53	1.304,50	2,06	2.909,09	523,64	3.432,73	11.04.2012
1.483,82	1.304,50	2,06	2.790,38	502,27	3.292,65	08.05.2012
1.483,82	1.294,50	2,06	2.780,38	500,47	3.280,85	18.05.2012

Ek4: Otogaz Fiyat Oluşumu (Tüpraş İzmit Rafinerisi Çıkış Fiyatları Üzerinden)

LPG Otogaz	Rafineri Satış Fiyatı	ÖTV	Gelir Payı	Satış Fiyatı (KDV Hariç)	KDV	Satış Fiyatı (KDV Dahil)	Fiyat Değişiklik Tarihi
TL/TON	1.712,25	1.278,00	4,18	2.994,43	539,00	02.09.1909	29.09.2011
TL/M3	928,04	692,68	4,18	1.624,90	292,48	1.917,38	
TL/TON	1.647,26	1.278,00	4,18	2.929,44	527,30	17.06.1909	08.10.2011
TL/M3	892,81	692,68	4,18	1.589,67	286,14	1.875,81	
TL/TON	1.509,79	1.278,00	4,18	2.791,97	502,55	06.01.1909	04.11.2011
TL/M3	818,31	692,68	4,18	1.515,16	272,73	1.787,89	
TL/TON	1.610,79	1.278,00	4,18	2.892,97	520,73	05.05.1909	17.12.2011
TL/M3	873,05	692,68	4,18	1.569,90	282,58	1.852,49	
TL/TON	1.610,79	1.278,00	4,61	2.893,40	520,81	06.05.1909	01.01.2012
TL/M3	873,05	692,68	4,61	1.570,33	282,66	1.852,99	
TL/TON	1.757,22	1.278,00	4,61	3.039,83	547,17	25.10.1909	03.01.2012
TL/M3	952,41	692,68	4,61	1.649,70	296,95	1.946,65	
TL/TON	1.708,89	1.278,00	4,61	2.991,50	538,47	29.08.1909	24.01.2012
TL/M3	926,22	692,68	4,61	1.623,50	292,23	1.915,74	
TL/TON	1.834,88	1.278,00	4,61	3.117,49	561,15	25.01.1910	04.02.2012
TL/M3	994,50	692,68	4,61	1.691,79	304,52	1.996,31	
TL/TON	2.056,63	1.278,00	4,61	3.339,24	601,06	14.10.1910	03.03.2012
TL/M3	1.114,35	692,68	4,61	1.811,64	326,09	2.137,73	
TL/TON	1.844,27	1.278,00	4,61	3.126,88	562,84	05.02.1910	04.04.2012
TL/M3	999,59	692,68	4,61	1.696,88	305,44	2.002,32	
TL/TON	1.670,73	1.278,00	4,61	2.953,34	531,60	15.07.1909	03.05.2012
TL/M3	905,54	692,68	4,61	1.602,82	288,51	1.891,33	

*Söz konusu pompa fiyatı, dağıtıcı lisansı sahibi BP Gaz Anonim Şirketinin Ankara Bölgesinde bayilerine tavsiye ettiği ve EPDK'ya bildirmiş olduğu tavan fiyatlara karşılık gelmektedir.